

## Kas ir Cilvēktiesības

Cilvēktiesības veido divi jēdzieni – cilvēks un tiesības. Cilvēks ir ikviens indivīds. Savukārt jēdziens “tiesība” nozīmē likumīgu iespēju kaut ko darīt, iegūt, vai izvēlēties nedarīt. Angļu valodā jēdziena human rights etimoloģija atšķiras no latviešu valodas jēdziena, jo termins human norāda uz pazīmi nevis uz cilvēku. Šī pazīme nozīmē – cilvēcis, laipns, civilizēts u.tml. Latīņu valodā uzsvars vairāk tiek likts uz to, ka tas ir kas cilvēkam piemītošs, proti, piederīgs cilvēkam. Cilvēktiesības neapšaubāmi ir tikai un vienīgi piederīgas cilvēkam kā saprātīgai būtnei.

Saskaņā ar dabisko tiesību teoriju tiesības piemīt visiem cilvēkiem no dabas uz vienlīdzīgiem pamatiem. Savukārt angļu filozofs un jurists Džeremijss Bentams (Jeremy Bentham) norādīja, ka tikai likums nosaka tiesības. Šo filozofisko strīdu atrisināja ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija par labu dabisko tiesību teorijas izpratnei par cilvēktiesībām.

Pasaules kārtība un demokrātisko valstu ikdiena mūsdienās nav iedomājama bez cilvēktiesībām. Kopš cilvēktiesību idejas aizmetņiem antīkajā pasaulē, vēlāk arī sengrieķu un romiešu domātāju darbos, piemēram, Aristoteļa “Valstslietas” postulētā taisnīguma ideja, cilvēktiesības kļuvas par starptautisko tiesību un konstitucionālo tiesību apakšnozari. Tās nostiprinātas vairumā valstu konstitūciju un daudzos starptautisko tiesību dokumentos. Cilvēktiesību nostiprināšanās pasaulē vispilgtāk parāda cilvēces ideju un vērtību evolūciju. Cilvēktiesības kā starptautisko tiesību nozare noteic virkni tiesību un brīvību ikvienam indivīdam un personu grupām, piemēram, tiesības uz pašnoteikšanos, ja vien valsts akceptējusi konkrētos starptautiskos priekšrakstus. Proti, valsts ir primārais starptautisko tiesību un pienākumu subjekts. Starptautiskās tiesības uzliek valstij pienākumu garantēt konkrētas cilvēktiesības. Šiem pienākumiem ir konkrētas sekas, ja pastāv starptautisks mehānisms, kas uzrauga valstu pienākumu izpildi un pie kura indivīds vai personu grupa var vērsties.

Cilvēktiesības demokrātiskas valsts tiesību sistēmā ir indivīda vai personu grupas subjektīvās tiesības pret valsti, kuras tas var procesuāli realizēt. Tās ir arī valsts institūcijām saistošas objektīvās tiesības, kuras noteiktā apjomā nosaka valsts konstitucionālo iekārtu. Pēc ANO nodibināšanas 1945. gadā cilvēktiesības pakāpeniski kļuva par starptautisko tiesību nozari – starptautiskajām cilvēktiesībām. Savukārt cilvēktiesības nacionālajās tiesībās ir konstitucionālo tiesību neatņemama sastāvdaļa un tiek dēvētas par pamattiesībām.

Minimālais cilvēktiesību un brīvību katalogs atrodams Vispārējā Cilvēktiesību deklarācijā. Tā satur pilsoniskās, politiskās, sociālās, ekonomiskās, kultūras un solidaritātes tiesības, kā arī diskriminācijas aizliegumu. Tiesību un brīvību katalogs var būt plašāks gan reģionālajās cilvēktiesību aizsardzības sistēmās, gan valstu konstitūcijās. Tāpat arī tiesības saturs un tvērums tiek pilnveidots un precizēts līdz ar sabiedrības attīstību.

1993. gadā Vīnes Pasaules cilvēktiesību konferencē Vīnes Deklarācijas un Rīcības programmas 5. punktā noteikts, ka “Visas cilvēktiesības ir universālas, nedalāmas, savstarpēji atkarīgas un savstarpēji saistītas”.